OILAVIY MUHITNING BOLALAR PSIXOLOGIK RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Eshboyeva Munisa Baxrom qizi

Toshkent viloyati Ohangaron tumani 15-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy muhitning bolalar psixologik rivojlanishiga ta'siri, uning ijobiy va salbiy jihatlari hamda shaxs shakllanishidagi o'rni yoritilgan. Oiladagi munosabatlar tizimi, ota-ona tarbiya uslublari, emotsional qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy muhitning bola psixologiyasiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada sog'lom oilaviy muhit bolalarda o'ziga ishonch, emotsional barqarorlik, ijtimoiy ko'nikmalar va ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qilishi, nosog'lom muhit esa psixologik muammolar va xulqiy og'ishlarga olib kelishi mumkinligi ko'rsatib o'tilgan. Oila va maktab hamkorligining ahamiyati ham alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: oilaviy muhit, psixologik rivojlanish, bolalar, ota-ona tarbiyasi, emotsional holat, shaxs shakllanishi, ijtimoiy ko'nikmalar, psixologik barqarorlik, xulq-atvor, oila va maktab hamkorligi.

Kirish

Bolalik davri inson shaxsining shakllanishida eng muhim va asosiy bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning psixologik xususiyatlari, xarakteri, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan munosabati shakllanadi. Ushbu jarayonda oilaviy muhit hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki bola dastlabki hayotiy tajribani aynan oila ichida egallaydi. Oilaviy muhit — bu ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar tizimi, tarbiya uslubi, muloqot madaniyati hamda hissiy

qo‘llab-quvvatlash darajasini o‘z ichiga oluvchi ijtimoiy-psixologik muhitdir. Sog‘lom va barqaror oilaviy muhit bolada o‘ziga ishonch, xavfsizlik hissi, emotsional barqarorlik va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. Aksincha, nizoli, beqaror yoki befarq oilaviy muhit bolada qo‘rquv, xavotir, agressiya yoki o‘ziga ishonchsizlik kabi psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bugungi kunda bolalarning psixologik rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni o‘rganish, ayniqsa oilaviy muhitning rolini tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega. Chunki zamonaviy jamiyatda bolalarning emotsional holati va xulq-atvoridagi o‘zgarishlar ko‘pincha oiladagi munosabatlar bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi. Ota-onaning farzandga bo‘lgan munosabati, tarbiya uslubi va muloqot shakli bolaning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli oilaviy muhitni to‘g‘ri tashkil etish, ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish va farzand bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa bolaning nafaqat psixologik, balki ijtimoiy va axloqiy jihatdan ham to‘g‘ri rivojlanishiga zamin yaratadi.

Asosiy qism

Bolalarning psixologik rivojlanishida oilaviy muhit eng birinchi va eng ta’sirchan ijtimoiy omil hisoblanadi. Bola dunyoga kelgan ilk yillardan boshlab ota-ona bilan o‘zaro munosabatlar orqali atrof-muhitni anglay boshlaydi. Shu sababli oiladagi har bir munosabat, muloqot uslubi va tarbiya jarayoni bolaning shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Sog‘lom oilaviy muhitda bola o‘zini xavfsiz his qiladi, erkin fikrlashga o‘rganadi va atrofdagilarga nisbatan ishonchli munosabat shakllantiradi. Bunday muhitda ota-ona farzandini qo‘llab-quvvatlaydi, uning fikrini tinglaydi va ijobiy rag‘batlantiradi. Natijada bolada o‘ziga ishonch, mas’uliyat hissi va emotsional barqarorlik rivojlanadi. Shuningdek, sog‘lom oilada tarbiyalangan bolalar jamiyatga tez moslashadi va ijtimoiy munosabatlarda faol bo‘ladilar. Aksincha, nosog‘lom oilaviy muhit bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Oiladagi doimiy nizolar, ota-onaning befarqligi yoki haddan tashqari qattiq nazorati bolada xavotir, qo‘rquv, agressiya va ishonchsizlik kabi holatlarni yuzaga keltiradi. Bunday muhitda ulg‘aygan bolalarda o‘zini past baholash, muloqot qilishda qiyinchilik va emotsional beqarorlik kuzatilishi mumkin. Ota-onaning tarbiya uslubi ham bolalar psixologiyasiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Demokratik tarbiya uslubi, ya’ni tushunish, hurmat va qo‘llab-quvvatlashga asoslangan yondashuv bolada mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantiradi. Avtoritar tarbiya esa ko‘pincha qo‘rquv va bosim orqali amalga oshirilgani sababli bolaning shaxsiy rivojlanishini cheklab qo‘yishi mumkin. Haddan tashqari erkin (liberal) tarbiya esa bolada mas’uliyatsizlik va intizomsizlikni keltirib chiqarishi ehtimoli bor. Shuningdek, oiladagi emotsional muhit ham muhim ahamiyatga ega. Ota-ona o‘rtasidagi iliq munosabat, mehr-oqibat va o‘zaro hurmat bolaga ijobiy psixologik namuna bo‘lib xizmat qiladi. Bola ko‘rgan va his qilgan muhitni o‘z xulq-atvorida aks ettiradi, ya’ni oiladagi munosabatlar uning kelajakdagi ijtimoiy xulqini belgilab beradi. Bolalar psixologik rivojlanishida oila va maktab hamkorligi ham katta ahamiyatga ega. Ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi doimiy aloqa bolaning rivojlanish jarayonini to‘g‘ri yo‘naltirishga yordam beradi. Maktab psixologi esa bola psixologik holatini tahlil qilib, ota-onaga zarur tavsiyalar beradi. Oilaviy muhit bolaning psixologik rivojlanishida asosiy poydevor hisoblanadi. Sog‘lom, mehrga asoslangan va qo‘llab-quvvatlovchi muhit bolada ijobiy shaxsiy sifatlarni shakllantiradi, nosog‘lom muhit esa turli psixologik muammolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli har bir ota-ona farzand tarbiyasida psixologik jihatlarga alohida e’tibor qaratishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oilaviy muhit bolalarning psixologik rivojlanishida eng asosiy va hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Bola shaxsining shakllanishi, uning emotsional barqarorligi, o‘ziga ishonchi hamda ijtimoiy munosabatlarga kirishish

qobiliyati bevosita oiladagi muhit va ota-onaning tarbiya uslubiga bog‘liqdir. Sog‘lom oilaviy muhitda o‘sib-ulg‘ayayotgan bolalarda ijobiy xarakter xususiyatlari, mas’uliyat hissi, mustaqil fikrlash va jamiyatga moslashuv ko‘nikmalari shakllanadi. Aksincha, nizoli yoki beqaror oilaviy muhit bolada emotsional muammolar, xavotir, ishonchsizlik va xulqiy og‘ishlarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois ota-onalar farzand tarbiyasida psixologik yondashuvga alohida e’tibor qaratishi, mehr-oqibat, tushunish va qo‘llab-quvvatlashga asoslangan munosabatni shakllantirishi lozim. Oilada ijobiy muhit yaratish orqali bolalarning sog‘lom psixologik rivojlanishini ta’minlash mumkin. Umuman olganda, oilaviy muhitni to‘g‘ri tashkil etish nafaqat bolaning bugungi holati, balki uning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini ham belgilab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. **Pedagogik psixologiya.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018..
2. G‘oziev E.G‘. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
3. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
4. Muslimov N.A. **Ta’lim jarayonida shaxs rivoji.** – Toshkent: Innovatsiya, 2019. *Ta’lim va rivojlanish*, 3(1), 33-40.
5. Vygotskiy L.S. **Tafakkur va nutq.** – Moskva: Pedagogika, 2016.
6. Shamsiev, B. (2022). Psixologik maslahat va treninglar maktabda. *Pedagogik amaliyot*, 5(3), 22-29.